

Berriketan

Estella'ko Aita Hilario Olazaran ek esan digu:

Urte asko direla ikusi nuen leenbiziko aldiz orain aurrean daukagun aita kaputxino ttiki, alai, begi-bixi au. Ixil-ixilik zegoen erri bateko plazan, parre-antxean, berak ereindako azia nola ernatzen ari zen jendartetik begira. Eta txistulariek saioa azkendu zutenean, itz auek esan zituen: «Ederki yo duzue».

Gaur berriz, Jaunari eskerrak, luzaroan aditu ditut aren itzak. Urte joanek eztute epeldu, urruti egoteak eztu gugandik aldendu. Ona non duzun, irakurle, bere esanen urrutiko oiar-tzun otza.

—Zenbat urte Euskal-erritik kanpora?

—Emeretzi igaro ditut Chile'n. Mixiolaritzan, Jainkoari eskerrak. Aiek dira lurraldeak. Giroa, atsegiña; jendea, jatorra, oso katolikoa. Familiarik ezagunenak euskal-izenekoak dira: Errazuriz, Etxenike, Larrain, Zafiartu... Eta arro daude bere jatorriaz: duten maitasuna urrutikoa izatea...

—Aaztuko zitzaion onezkero txistua jotzen.

—Bai, zera. Asko lagundu dit nere lanean, aurrak biltzeko batez ere. Ortaz baliatzen nintzan edozertarako: prozesioetarako, mixio-azkenetarako, Eguerri-jaietarako. Eta jendea gureganatzeko, protestanteak gogor ari baitira. An joaten nintzan ni plazara, danboliña jo eta izerdia atera, eta aur guztiak ondotik. Alako batean gelditzen nintzan oiñ egiteko: «Viva la Virgen»! Eta denek, «Via la 'irgen!», ola esaten baitute. «Viva la Religión

Católica, que es la más linda!» «La más poética!» «La única verdadera!» Eta azkenean, lurra ostikoz astinduz: «Abajo el Diablo!» Biltzen zen, bai, jendea. Enintzan ausartzen leenbizi aldian, baiña gero... Nerekin eramaten nuen txistua, noranai ninjoala.

—Eta etxerakoan?

—Bidai atsegia izan da benetan. Valparaiso'ko portuan izu-garrizko jendetza zegoen pillatua; ontzikoak agurtzera etorri zirenak. Atzeratu nintzan pixka bat: «Aizu, kapitan jauna, utzi-ko aal zenidake musika apur bat jotzen?» Eta an agertzen naiz, goien, jo ta jo. Ango txaloak. Abiatzerakoan, Chile'ko martxa asi nuen. Irmo jarri ziren, negarrez batzuek. Gero beste aire batzu jo nituen. Gero, «Marcha Real»-a: txunpa, txunpa... Eta bestea, eta bestea. Zerua garretan zegoen, airea txoriz josia. Jotzen ari nintzala, malkoak nituen aurpegian. Izan ere, emerretzi urte luzez zorionekoa izana nintzan Chile'n, eta biotza belean nuen orduan zoriona berriz etxera nentorrelako. Callao'ra eldu gifañean, orobat; Perú'ko martxa. Eta Ecuador'en, Panamá'n, Colombia'n. Kanalean barrena ginjoazela, «gringoek» agur egiten zidaten lurretik. Cristóbal'en, kafe bat artzera sartu nintzan. Eta ara non esaten didan beltz batek: «Berorrek jo du noski Colombia'ko martxa ontzian». Eta irriparez, ortz zuri aiek dirdir egiten zidatela, dirua atera zuen sakeletik eta ordaindu nere kafea. Ontzian ere, esku-artean nuen beti txistua. Balearestar bati jota jotzen nion, Italiar batzuei Nápoles'ko aireak.

—Non jo du leenbizi ontziak onerakoan?

—Barcelona'n. Urbil gifañean, txistua gorde egin nuen. Enintzan ausartzen jotzera, gafiñerako portuetan bezala. Eta ona non entzuten dudan, gutxien uste nuenean, «Agur Jaunak». Bi txistulari neuzkan zai. «Aita Hilario, esan zidaten ontzi-lagunek, berorren soñuaz egiten diote agur». Agudo atera nuen, bai, gorderik neukana. Etziren luzaroan egon nere erantzunaren begira... Eibar'a joan naiz gero. Arrate'ko Andre Maria'ri, txistularien zaindariari, ikustalditxo bat egin bear nion, eskerrak emateko. Txistua atera eta Salbea jo nuen meza-bitartean. Eta azkenean il-otoitzak kantatu ildako txistularien alde, eta baita gure gauzak maite dituzten guztien alde ere. Nik ezagutu nituen txistulari gaxoak, illak asko eta asko xaartuak!

—Luzaroan egongo aal da emen?

—Ez, banoa bereala. Apaiz gutxi dago an, eta emen ezta nere bearrik. Txistulariei utzi diet nere ikasbidea.

—Noiztikakoa da txistua?

—Ezta flauta zuzena besterik, Jainkoak daki noizkoa. Egipto'n eta Babilonia'n agertu dira, danbolifnik gabe jakifia, Kristo baiño 3000 urtez aurreragokoak. Ikusi ditut orrelakoak. Dresden'n, Berlin'en, British Museum'ean. Nere ikasbidean eman nituen argitasun guztiak. Eztakit zenbat zulo izaten zituzten. Badakizute noski nola aurkitu zuen Passemard'ek egazti-egur bat Izturitze'ko lezean, euskal-lurrean. Iru xulo ditu, eta muturra autsia. Ori aal da munduan agertu den ereskiñik zaarrena.

—Eta gure artean?

—Oliva'n agertzen den irudia, XII'gn. mendekoa; ori da leenbiziko aztarrena. Neronek aurkitu nuen, billatu gabe gaifera. Egatz-aldera begira nengoela, «To, txistularia!» An zegoen, bere danbolin ta guzti. «Yakintza»-n eman nuen argitara, 1932-an, oker ezpanago.

—Nola ikasi zuen txistua jotzen?

—Lekaroz'ko ikastetxeko ganbara batean. Mutil bat bear jaietan jotzeko, eta ez ifior agertzen. «Gutakoren batek ikasi bearko dik bada». Ikasi nituen notak, erosi nuen ezpelezko txistu bat, Arantza'ko Ixkibo'k egiña, eta berealaxe jarri nintzaizuten. Erraz ikasten da bearrezkoena. Ondoren Iruña'ko Jose Garmendia'k ere ikasi zuen: flauta jotzen bai baitzekien ordurako. Gero mutillak bidaltzen zizkidaten inguruko errietatik, ikastera. Arto-soro batera joaten giñan denak, eta an aritzen, pi, pi, pi, txorien gisa.

—Nola sortu zen berorren ikasbidea?

—Asieran etzen esku-liburutxo bat baizik. «Euskalerrriaren alde» aldizkariak jarritako saria eraman nuen: 100 peseta. Bazen beste bat ere, eztakit nor. Ori izan zen leenbizikoa: azala Txiki'k apaindu zion. Gero beste bat eman nuen argitara, ikasbidea, Ordorika'renean: larogei orrialde musika erantsi nizkion, Gipuzkoa'koa geiena. Ori aberastasuna: dantza zaarrak —Errenteriar batek, Irineo Errekalde'k, erakutsiak asko— kalejirak, karrikadantza edo biribilketak. Etzenean, neronek asmatu bear. Baiña nere burukoei izartxo bat ipifni nien. Gauza bat aaztu zitzaidan orratik: nondik jasoak nituen esatea... Olaxe asi zen, poliki poliki, an eta emen, urte aietako beroaldi ura. Banaka batzu ezkinduelako lotsatzen gauza apaletara makurtzeak. Olakoxea zen gure Aita San Frantzisko: ark ere jotzen zuen bere txolar-teetan, adarra gaifera, euskeraz esateko gogortxoa dirudien arren. Orain badira 4.000 txistulari Euskal-errian, 4.000 ta bat

neroni sartu ezkeru. Lau milla eta bi ere bai erakutsi berria dudan andereño bat kontatzen badugu.

—Ezagunenak, antziñako txistularien artean?

—Aita Donostia ari zaigu orien berri ematen, paper zaarretan arturik. Bada Baztandar bat, Manuel Dorremotz, 1800 ingurukoa. Ark jotzen zituen doñuak bizirik daude oraindik, izan baitzuten ondorengoak. Neronek jaso aal izan nituen. Bildu ditudanetarik geiena Amayur'ko txistulariari, Antonio Elizalde Arizkundarra, artu diot. Zorretan gaude orrekin. Bere seme Maurizio'k jotzen du orain txistua, eta nola jo ere.

—Eta berrietan?

—Ansorena aurrenik, guzian maisua. Orrek ateratzen duen soñuaren gozoa! Eta egin duen lana...? Ongi merezia du omenaldi berezi bat. Besterik ere ezagutu dut: Lizaso zena, batez ere. Aren beatzik eztu nere ustez iñork izan.

—Zer da obe, txistulari bakarra ala txistulari-taldea?

—Txistulari bakarra, ori da jatorra; irukoa, dotoreago. Eztaude ongi berdinduak: duen baiño indar gelago bear luke silboteak. Txistu eta danbolin bana bear genituzke erri bakoitzean. Bai ederra txistularia duen erria! Airean ikusten duzute txistusoñua dantzari, argi-zerrenda baten antzera. Erri andietan jendea arroagoa da. Zuek batez ere, giputzak, ain dotoreak zerate izan ere, eztuzute batekin aski. Dantzak, ordea, iñork ez bezala gorde dituzte.

—Pozik aal dago Euskal-errian?

—Bai, orixe. Batez ere, emen bezala, gure gauzen alde lanean ari den jendearen artean nagoenean. Negargarria baita eraman duten gainbeera, gure Nafarroa'n batipat. Ibar baten ondoan bestea, gau beltzak bezala, erderak estali ditu. Au lana! Euskera galdu den luraldeetan, orratik, asko dira odol-izkuntza maitate dutenak. Neroni ere saiatua naiz ikasten, baiña... txistua errazagoa da. Zoko-inguru asko ditugu nafarrok; zernaitarako gauza gera, bai onean eta bai txarrean. Eta euskal-odola axalaxalean daramagu. Egia ere da, bai, badugula maiz asko tanto bat edo beste judu-odoletik. Nere bigarren deitura Aparizio da. Ibili nintzan buru-belarri urte aietan ea nondik aurkituko ote nion euskal-usaia, «afari»-tik edo. Etzen lan makala. Azkona'ri galdetu nion bein: «Beti paper zaarrez ingurutua zabiltzan ezkeru, ez aal duzu iñoiz Aparizio'rik topatu orietan?» Eta or etorri zitzaidan alako batean: «Bat aurkitu dut, Aita Hilario, 1300 ingurukoa. Urkatu egin omen zuten, «por malfeytor». «Aski, aski, gizona, etzazula mesedez aurrera segi!»

—Euskaldunentzat zerbait esan nai aal luke, gure bitartez?

—Bai. Erdera, gaztelera, edozeinek daki: apainduria eta do-toretasuna euskeraz jakitean daude. Ezta ori iflorentzat atzera-pide. Ipar-Ameriketara badijoa edozein baserritar, badaki inge-leasez mintzatzen iru illabete baiño leenago. Eta, batez ere, gu gaude euskeraren alde jokatzera beartuak, gure-gurea delako, Jainkoak guri eman zigulako. Aberastasun orrek eztu galdu bear, gu ez ezik gizadi osoa ere galduan geldituko bailitzake. Galtzen uztea Jainkoak berak, gizonaren bidez, egin duen lanaren kal-tean aritzea litzake. Orixe esan zien Aita Santuak folklore edo erri-jakintzarekiko batzarre batean bildu zirenei: saia zitezela eginaalean ondasun orien alde. Bil gaitezen guztiok, berezkun-tzarik gabe, lanbide orretan.

Onela mintzatu zaigu Aita Hilario. Ikusi duguna, ordea, geuk ikusi dugu. Maizegi esaten da, baiña bakanegi gertatzen. Gela arrunt onetan bertan ikusi dugu orain zazpireun urte Italia'ko erriak ikusi zuten mirariaren erraifu bizia. Benetako maitasuna ezbear askok naigabetzen dute, baiña eztu ezerk minduko. Argi-tuke luke orrek zokorik illunena, eta urre gorri biurtuko baita oin-azpian darabilgun autsa ere.

ADISKIDE BERRI

